

Yeni dünya düzenində Azərbaycan–Afrika əməkdaşlığı

Strateji tərəfdaşlığın gələcək mənzərəsi

Yürütdüyü uğurlu beynəlxalq siyasət kursuna diqqətlə baxanda, ilk nəzərə çarpan məqamlardan biri Azərbaycanın yaxın regionlarla yanaşı, coğrafi cəhətdən ən uzaq məkanlarda da etibarlı tərəfdaş kimi tanınmasıdır. Hətta rəngarəngliyi ilə gözoşşayan Afrikada belə. Hazırkı mövcud əlaqələr nə tarixi köklərə söykənən keçmiş münasibətlərin davamıdır, nə də bir vaxtlar müxtəlif çərçivələrdə formalaşmış mürəkkəb münasibətlərin izi. Əksinə, Azərbaycan–Afrika münasibətləri XXI əsrin çağdaş tələblərinə, yeni imkanlarına və dəyişən geosiyasi konfigurasiyanın ehtiyaclarına cavab verən, gələcəyə yönəlmis əməkdaşlıq modelidir.

Azərbaycanın Afrika ölkələri ilə ikitərəfli münasibətlərində siyasi pragmatizm və humanitar məsuliyyət, iqtisadi maraq və təhsil investisiyası, regional mövqe və global məsuliyyət faktorları bir-birini tamamlayır. Hər şey dövlətimizin müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarda həmin ölkələrlə yanaşı çıxış etməsindən başlasa da, sonrakı illərdə bu xətt daha konkret istiqamət aldı. Azərbaycan 2011-ci ildə Afrika İttifaqı yanında müşahidəçi statusu qazandıqdan sonra qitə ilə münasibətlərdə şəxslənmə müşahidə olundu.

Ölkəmizin qazandığı status uzunmüddətli əməkdaşlıq üçün fundamental çərçivənin mövcudluğunu bir daha təsdiqlədi. Bir çox Afrika dövlətləri ilə enerji, kənd təsərrüfatı, innovasiya, nəqliyyat, dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşdırılması, humanitar əməkdaşlıq və təhsil üzrə əlaqələr formalaşmağa başladı. Azərbaycan tədricən qitə ilə daha sıx inteqrasiya olunan müasir tərəfdaşlığa qədəm qoydu.

Sərbəst gediş-gəliş imkanı

Qarşılıqlı əməkdaşlığın ən maraqlı tərəflərindən biri, heç şübhəsiz, insanların sərbəst gediş-gəlişi məsələsidir. Azərbaycan pasportuna sahib olan vətəndaşların Afrika qitəsinə səyahəti əvvəllər çətin prosedurlarla müşayiət olunurdusa, diplomatik dialoq nəticəsində bu məkanla əlaqələr getdikcə asanlaşır. Məsələn, hazırda Mərakeş vətəndaşlarımıza vizasız giriş tətbiq edən Afrika ölkələrindən biridir.

Ümumən, Azərbaycan son illər Afrikanın müxtəlif ölkələri ilə elektron viza, sərhəddə viza və diplomatik pasportlar üçün sadələşdirilmiş mexanizmlər üzərində işləməyə maraq göstərir ki, bu da yeni siyasi xəttin formalaşmasından xəbər verir. Sözügedən istiqamətdə mexanizmlərin genişlənməsi, təbii ki, ticarətin, turizmin, humanitar əlaqələrin və tələbə mübadiləsinin artmasına səbəb olur.

Bu günlərdə isə Azərbaycanla Anqola arasında diplomatik və xidməti pasport sahiblərinin vizadan qarşılıqlı azad edilməsi, Azərbaycan Bəhreyn arasında diplomatik pasport sahiblərinin viza tələblərindən azad edilməsi, Cibuti, Dominikan, Qvinya-Bisau, Surinam arasında diplomatik və xidməti/rəsmi pasport sahiblərinin viza tələblərindən qarşılıqlı azad edilməsi, Azərbaycanla Dominikan arasında diplomatik və xidməti/rəsmi pasport sahiblərinin viza tələbindən azad edilməsi haqqında Saziş Milli Məclisdə qəbul olunub.

Pandemiya dövrü

Azərbaycanın Afrika ilə münasibətlərinin ən parlaq səhifəsi pandemiya dövründə yazılıb. 2020-ci ilin ağır global böhranı zamanı dünya ölkələrinin çoxu özünü xilas etməyə çalışdığı halda, Azərbaycan

beynəlxalq platformalarda iştirak etməklə, müxtəlif dövlətlərə dəstək verən əzsaylı ölkələr arasında idi. Təbii ki, proses sadəcə texniki yardım və ya tibbi ləvazimat göndərişi ilə məhdudlaşmırdı. Qlobal həmrəyliyin real nümunəsi kimi ölkəmizin atdığı addımlar yüksək qiymətləndirilirdi. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan BMT Baş Assambleyasının COVID-19 ilə mübarizə mövzusunda xüsusi sessiyasının təşəbbüskarı oldu. Afrika ölkələrinin də böyük dəstəyi ilə həyata keçən sessiya nəticəsində global pandemiya idarəçiliyi məsələləri beynəlxalq hüquqi çərçivəyə düşdü.

Xatırladaq ki, bir çox Afrika dövləti pandemiya dövründə nöinki çətin iqtisadi şərtlər, həm də zəif səhiyyə infrastrukturunu ilə üz-üzə qalmışdı. Rəsmi Bakı bu ölkələrə tibbi vasitələr, humanitar yardım, tibbi heyətin hazırlanması üçün proqramlar və pandemiya sonrakı bərpa fondlarına maliyyə dəstəyi göstərdi. Yardım qitənin müxtəlif bölgələrinə çatdı və Azərbaycanın Afrika ilə münasibətlərinin humanitar məsuliyyət səviyyəsində yüksəldiyini nümayiş etdirdi.

Ümumiyyətlə, dünya təcrübəsinə nəzər yetirsək, görürük ki, humanitar yardım bir çox ölkələrin qarşılıqlı əlaqələrində yeni dövrün başlanğıcında böyük rol oynayır. Daha dəqiq desək, bu cür addımlar gələcək münasibətlər üçün möhkəm etibar bazalarından birinə çevrilir. Ona görə də, bu gün Afrika ölkələrinin Azərbaycana münasibətində məhz pandemiya dövrünün təsiri açıq şəkildə hiss olunur.

Təhsilə dəstək

Daha bir təqdirəlayiq addım Azərbaycanın təhsili təhlükəsizlik və sağlamlıq böhranından çıxış yollarından birinə çevirməsi idi. Doğrudan da, təhsil ölkələr arasında mənəvi, siyasi və mədəni bağların möhkəmləndirilməsinin ən uzunömürlü üsuludur. 2023-2024-cü tədris ili göstərir ki, Azərbaycan ali məktəbləri Afrika qitəsi üçün cəlbedici təhsil mərkəzinə çevrilməkdədir. Hazırda ölkəmizdə Afrikanın 35 dövlətindən ümumilikdə 365 tələbə təhsil alır. Prezident İlham Əliyevin 8 iyul 2023-cü il tarixli sərəncamı ilə təsis olunan “Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Təhsil Qrantı” proqramı məhz prosesin institusional əsasını formalaşdırıb.

Proqram çərçivəsində İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına və Qoşulmama Hərəkatına daxil olan Afrika ölkələrinin vətəndaşlarına Azərbaycan universitetlərində dövlət hesabına təhsil almaq imkanı təmin olunur ki, bu da qitə ilə humanitar əməkdaşlığın genişlənməsinə ciddi təkan verir.

Bu ilin fevralında Somali Prezidentinin Bakıya səfəri zamanı təhsil sahəsində əməkdaşlığı nəzərdə tutan xüsusi sənədin imzalanması da Afrika ilə akademik tərəf-

daşlığın artıq sistemli və uzunmüddətli xarakter aldığını göstərir. Bununla yanaşı, Heydər Əliyev Fondunun “Afrika ölkələrində təhsil və mədəniyyətin inkişafı” adlı təşəbbüsü də Azərbaycanın qitə ilə humanitar əməkdaşlıq siyasətində yeni mərhələ açır. Layihə çərçivəsində Fondun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın Ruandaya səfəri bu strateji xəttin praktiki ifadəsi kimi diqqət çəkdi.

Kiçiqali yaxınlığındakı məktəbdə keçirilən görüş Afrika gəncliyinin inkişafına yönəlmis uzunmüddətli humanitar siyasətin ardıcıl davamı idi. Leyla Əliyeva məktəbin müəllim və şagird kollektivi ilə bir araya gələrək, tədris prosesinin mövcud vəziyyəti, texniki təminat və inkişaf ehtiyacları barədə yerində məlumat aldı. Fondun dəstəyi ilə məktəbin kompüterlərlə təchizəti, həmçinin stabil internet infrastrukturunun qurulması şagirdlərin rəqəmsal savadlılığının artırılması və global informasiya məkanına inteqrasiyası baxımından önəmli addım idi.

Qoşulmama Hərəkatı çərçivəsində əməkdaşlıq

Qoşulmama Hərəkatına sədrliyimiz dövrü Afrika dövlətlərinə Bakını tamamilə fərqli prizmadan görməyə şərait yaradı. Afrika liderlərinin Bakıya ardıcıl səfərləri, Hərəkatın yüksək səviyyəli toplantılarında Azərbaycanın mövqeyinə dəstək nitqləri və ikitərəfli görüşlər bunun təsdiqi idi. Əslində, dövlətimiz uzun illərdir ki, beynəlxalq münasibətlərdə balanslaşdırılmış siyasətin tərəfdarı kimi tanınır. Lakin QH-yə sədrliyi Bakıya tamam başqa bir imkan açdı. Məhz həmin illərdə Afrika dövlətləri Azərbaycanı müstəqil siyasət yürüdən və öz sözünü deyərkən kimi bir daha tanımağa başladılar. Prosesdə həm siyasi məntiqlə izah olunan amillər vardı, həm də psixoloji nüanslar.

Hər şeydən əvvəl, Afrika ölkələri Azərbaycanın ədalətli mövqeyini, neokolonial təfəkkürdən uzaq siyasətini və beynəlxalq hüquqa istinad edən davranış modelini özlərinə yaxın hiss edirdilər. Ona görə də, Bakının Afrika üçün cazibədarlığı təsadüfi deyildi. Azərbaycan global platformalarda, istər QH, istərsə də İslam Əməkdaşlıq Təşkilatında həmişə Afrika ölkələrinin legitim narahatlıqlarını səsləndirən dövlətlərdən biri olub.

COP29 global platforma kimi

Ötən ilin noyabrında Bakının COP29-a uğurla ev sahibliyi də ikitərəfli əlaqələri möhkəmləndirdi. Ölkəmiz Afrika qitəsindən gələn ali nümayəndə heyətləri üçün mühüm dialoq platformasına çevrildi. Afrika dövlət başçıları ilə keçirilən yüksək səviyyəli görüşlər, eləcə də son illər Misir, Əlcəzair, Konqo, Somali kimi ölkələrlə qarşılıqlı rəsmi səfərlərin reallaşdırılması, Keniya ilə əməkdaşlığın intensivləşdirilməsi Azərbaycan–Afrika tərəfdaşlığının gələcək konturlarını formalaşdırmaqla, çoxvektorlu əməkdaşlığın inkişafı üçün əsas istiqamətləri müəyyənləşdirdi.

2023-cü il aprel 4–5-də Konqo Prezidenti Deni Sassu-Nqessounun, 2024-cü il fevralın 11–14-də isə Somali Prezidenti Həsən Şeyx Mahmudun Bakıya rəsmi səfərləri zamanı tərəflər münasibətlərin

daha da gücləndirilməsinə sadıqlıqlarını bildirdilər. Görüşlər çərçivəsində müxtəlif sahələr üzrə əməkdaşlığın genişləndirilməsini nəzərdə tutan mühüm hüquqi-normativ sənədlər imzalandı.

Tam əminliklə deyə bilərik ki, hazırda Prezident İlham Əliyevin uzaqgörən strateji baxışına əsaslanan siyasət nəticəsində Afrika ölkələri ilə əlaqələrin dərinləşdirilməsi davam etdirilir. Müxtəlif sahələr üzrə əməkdaşlıq xətti genişləndirilir, qitə ilə münasibətlərdə Azərbaycanın milli maraqlarına uyğun yeni hədəflər ardıcıl şəkildə gerçəkləşdirilir.

Müxtəlif sahələrdə ortaq perspektivlər

Bu gün Azərbaycanla Afrika qitəsinin müxtəlif ölkələri arasında iqtisadiyyat, neft-qaz sənayesi, mədənçilik, müdafiə sənayesi, minatəmizləmə, təhsil və humanitar fəaliyyət kimi sahələrdə əməkdaşlığı genişləndirmək üçün kifayət qədər böyük imkanlar mövcuddur. Xüsusilə “ASAN xidmət” modelinin Afrika dövlətlərində tətbiqi istiqamətində göstərilən maraq əməkdaşlığın yeni istiqamətlərini formalaşdırır. Hazırda Azərbaycanın qitədə daha sıx iqtisadi əlaqələr qurduğu ölkələr sırasında Tunis, Cənubi Afrika Respublikası, Misir, Mərakeş, Liviya və Keniya xüsusi yer tutur.

Onu da deyək ki, son dövrlərdə Konqo ilə enerji sahəsində əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi üçün yeni addımlar atılıb. Bu çərçivədə “SOCAR” ilə Konqo Milli Neft Şirkəti arasında “Congolaise de Raffinage” neft emalı zavodunun modernləşdirilməsi və genişləndirilməsinə dair sənədin imzalanması diqqətçəkən irəliləyişdir. Misir şirkətləri ilə enerji və digər sahələrdə əməkdaşlıq istiqamətində də danışıqlar genişləndirilir. Yeri gəlmişkən, Azərbaycanla Afrika ölkələri arasında neft-qaz sahəsində əməkdaşlıq əsasən xam neftin, neft və qaz-kimya məhsullarının, həmçinin mayeləşdirilmiş təbii qazın (LNG) ticarəti üzərində qurulub. Afrikanın təbii minerallarla zəngin olması mədənçilik sahəsində də əməkdaşlıq üçün geniş perspektivlər yaradır. Bununla bağlı Konqo, Syerra-Leone, Keniya, Niger, Bur-

kina Faso və Mali dövlətlərinin aidiyyəti qurumları ilə aparılan görüşlər və müzakirələr sözügedən istiqamətdə real addımların atıldığını göstərir.

Azərbaycanın Afrika ilə əlaqələrində önəmli istiqamətlərdən biri də müdafiə sənayesi sahəsidir. Cari ildə Somali Prezidentinin Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı müdafiə və müdafiə sənayesi üzrə əməkdaşlıq haqqında imzalanmış sənəd adıçəkilən sahədə yeni mərhələnin başlanğıcını qoydu. Səfər zamanı Somali liderinin ölkəmizin müdafiə sənayesi məhsulları ilə əyani tanışlığı da bu marağın göstəricisidir.

Əvvəl qeyd etdiyimiz, Afrika dövlətlərinin böyük maraq göstərdiyi “ASAN xidmət” modeli əməkdaşlığın daha bir mühüm xəttini təşkil edir. Mərakeş, Uqanda və Efiopiya ilə bu istiqamətdə imzalanan Anlaşma memorandumları xidmət idarəçiliyinin ixracında mühüm mərhələ kimi qiymətləndirilə bilər. Məsələn, Uqandada artıq “ASAN xidmət” prinsipləri əsasında formalaşdırılmış 6 Dövlət Xidmətləri Mərkəzinin fəaliyyət göstərməsi modelin uğurla tətbiq olunduğunu nümayiş etdirir. Hazırda Esvatini, Konqo, Tanzaniya, Qambiya və Zimbabve ilə “ASAN xidmət” təcrübəsinin ötürülməsi üzrə aparılan danışıqlar da Azərbaycanın idarəetmə modeli üzrə beynəlxalq əməkdaşlığının coğrafiyasını daha da genişləndirir.

Qeyd etdiyimiz bütün faktlar göstərir ki, Azərbaycan–Afrika münasibətləri artıq təsadüfi diplomatik təmaslar mərhələsini çoxdan geridə qoyub. Qarşılıqlı əlaqələr konseptual şəkildə formalaşan, strateji düşüncə ilə idarə olunan və həm Bakının, həm də Afrika ölkələrinin inkişaf ehtiyaclarına cavab verən çoxşaxəli əməkdaşlıq modelinə çevrilib. Enerjidən mədənçiliyə, müdafiə sənayesindən xidmət idarəçiliyinə, humanitar təşəbbüslərdən təhsil və idarəetmə islahatlarına qədər uzanan geniş spektr ölkəmizin qitə ilə tərəfdaşlığının gələcək perspektivdə daha da genişlənməyini söyləməyə əsas verir.

Nəzrin ELDARQIZI
XQ